

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2355>

Number: 26 , p. 167-179, Summer II 2014

HAKİKATİ İNŞA ARACI OLARAK DİN DİLİ

LANGUAGE OF RELIGION AS MEANS OF CONSTRUCTION OF REALITY

Yrd. Doç. Dr. Erol ERKAN

Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

Özet

Dil, kendi içinde bir dünya görüşü taşıyan ve bu nedenle o dil dünyasında varlık sahnesine çıkan bireyler için olay ve olgulara bakış açısı sunan önemli bir unsurdur. Her dilin içerisinde kullanıma bağlı olarak "özel dil" gelişir. Bu özel dillerden biri de kuşkusuz din dilidir. Bütün dinler içinde doğduğu dil dünyasında gerçeklik kazanır. Ancak din bu kültürel dünyayı kendi görüşü açısından yeniden inşa eder. Dil yoluyla kendi gerçekliğini daha güçlü kılar. İnsanın düşünce ve davranışlarını etkilemeyi amaçlayan din, dil aracılığı ile bilgi, anlam ve bilinç telkin eder. Dildeki bir takım kavramlara yeni anlamlar yükleyerek dili kendisi için kullanır. İnsan bir kültür dünyasında yer alır. Yer aldığı kültürün manevi boyutu dil aracılığıyla inşa edilir. Din de kendi kutsal dünyasını dil üzerinden kurar. Her dil farklı kullanım özelliğine sahiptir. Dilin farklı kullanımı sadece tarihsel değil aynı zaman dilimi içerisinde farklı alanlarda ve değişik yaşam biçimlerine sahip topluluklarda da kendisini göstermektedir. Buna bağlı olarak benzer şekilde din içerisinde oluşmuş farklı dinî grupların da kendine özgü bir dili vardır. Bu nedenle bir dini veya dinî bir grubu anlamak beraberinde o gruba hâkim olan dili bilmeyi ve anlamayı gerekli kılar. Dildeki değişim kaçınılmaz olduğu gibi din dilindeki değişim de kaçınılmazdır. Bundan dolayı dinî gruplar bir takım kavramlara yeni anlamlar yükleyerek kendilerini yeniden üretme çabasına girerler. Sosyolojik açıdan gerek dinî gruplar arasındaki değişimi analiz etmek ve anlamak ve gerekse toplum genelinde din algısındaki değişimi görebilmek için dilsel çözümlenmeler önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din, Dil, Din Dili, Dil Sistemi, Dünya Kurma

Abstract

The language is an important element that carries a worldview in itself and therefore it offers its perspective to individuals that on the stage of presence in the world of this language for events and facts. A special language develops in every language depending on the usage. Undoubtedly, one of these special languages is the language of religion. All religions become a reality in the world of language that they are born. However, the religion rebuilds this cultural world in terms of its view. It strengthens its own reality through the language. The religion that aims influencing human's thinking and behaviors inculcates information, meaning and awareness through the language. It uses the language for itself by ascribing new meanings to some concepts in the language. Human takes place in world of a culture. The spiritual dimension of culture where human takes place is constructed through the language. The religion establishes its holy world through the language. Each language has properties of different usage. Different usage of the language shows itself not only in different areas and communities with

different lifestyles in the same time slot but also historical. Accordingly different religious groups that formed in religion also have their specific language in similarly. Therefore, understanding a religion or a religious group requires speaking the language which dominates the group. Change in a language of religion is inevitable like the change in a language. Therefore, religious groups effort to reproduce themselves by ascribing new meanings to some concepts. Linguistic analyses are very important to analyze and understand the change among there religious groups and to see the change in society's perception of religion from a sociological perspective.

Key Words: Religion, Language, Language Of Religion, System Of Language, Construction Of World

GİRİŞ

Dün olduğu gibi bugün de artan önemi ve gücüyle dil insanların duygu ve düşüncelerini bir diğerine iletmelerinin ve onları etkilemenin en önemli aracıdır. Dil sadece geçmişin kazanımlarını aktaran bir araç değil, aynı zamanda insanların nesne ve olaylara bakış çerçevesini de belirleyen bir faktördür.

Dil insanın bakışını, düşüncesini, hem kendini hem evreni kavrayışını şekillendiren unsurlardan biridir. Zira insan eşya ile ilişkisini büyük oranda dille yapılandırır. Varlığı keşfetme, anlama ve inşa etme bakımından insanın en çok ihtiyaç duyduğu vasıta dildir. İnsanın varlık alanına çıkışı ile dil arasında kurulan ilişki, insan olmakla bir dile sahip olmanın; konuşmanın, anlam üretmenin ve anlamının aynı şey olduğunu ortaya koyar¹.

Anlam üretmenin merkezinde yer alan insan "dünyevi durumlardan etkilenir, dünyevi durumlara bilinçle yönelir. Bu nedenle her zaman insanın söyleyecek bir şeyi, dile getirecek bir tecrübesi vardır²." İnsan, kendi varlığına dâhil olan ne varsa onları adeta bir fabrika gibi işler ve yeni teşekküller halinde dışsallaştırır. Duygular, düşünceler, hayaller, değerler, özlemler, beklentiler, nefretler, düşmanlıklar ve dostluklar, "ifade etmek istediklerimiz" in dışı yansımalarıdır. Dil, bu tezahürün en önemli vasıtalarından ve yollarından biridir³. Bu nedenle dil ve dilsel çözümlenmeler önem arz etmektedir. Özellikle "bilgi"nin değer kazandığı günümüz toplumunda dil geçmişte olduğundan çok daha önemli bir role sahiptir⁴.

Dil kendisinde hayat bulduğu toplumun bilgi, değer ve yaşantı biçimlerini ifade eden bir semboller dizgisidir⁵. Bu itibarla dil, insanların toplumsal birlikteliklerinin her alandaki ifadesi ve vasıtasıdır. Bunun içindir ki dil ve toplum birbirinden ayrı düşünülmemeyecek iki ayrı olgudur. Dil ve toplumun birbiriyle olan bu ilişkisi karşılıklı bağımlılığa yol açmaktadır. Dil ve toplumsal yapının birbiriyle bağımlılığı, bu iki unsurun birinin tek başına var olamayacağını göstermektedir. Böylece toplum içerisinde var olan sosyal yapının tezahürleri dilde, dilin tezahürleri de sosyal bünye içerisinde yerini almaktadır⁶. Dolayısıyla dil, iç düşüncenin açık bir aracı olarak oldukça sübjektif ve önceden var olan bir sistem ve bir iletişim aracı olarak da

¹ Nadim Macit, *Dünya Dil Sistemi ve Dini Söylem*, Sarkaç Yayınları, Ankara 2010, s. 17, 18

² Paul Riceour, *Yorum Teorisi: Söylem ve Artı Anlam*, çev. G. Yavuz Demir, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2007, s. 28

³ Cevdet Özdemir, "*Kimlik ve Söylem*", Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, yıl: 2001, s: 2, s. 112

⁴ Norman Fairclough, "*Dil ve İdeoloji*", çev. B. Çoban, içinde: Barış Çoban, Zeynep Özaslan(Hazırlayanlar), *Söylem ve İdeoloji (Mitoloji, Din, İdeoloji)*, Su Yayınlar, İstanbul 2003, s. 182

⁵ Macit, *Dünya Dil Sistemi ve Dini Söylem*, s. 17

⁶ F. Öztürk Dağabakan, "*Toplumdilbilimsel Bir Kavram Olarak Kadın-Erkek Dil Ayrımına Türkçe ve Almanca Açısından Bir Yaklaşım*", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi (TAED), 47, Erzurum 2012, s. 88, 89

oldukça sosyal bir karakter taşır⁷. Diğer bir ifadeyle sübjektif niteliği ile birlikte bir işaret sistemi olarak dil, objektif niteliğe de sahiptir⁸. Bu yönüyle toplumu/toplumları anlamının önemli bir analitik aracı olarak dil ön plana çıkmaktadır. Bununla ilişkili olarak genel anlamda bu makalede dinî oluşumlar tarafından dil içerisinde özel bir dil geliştirildiğinin ve dolayısıyla onları ve onlardaki değişimi anlamak açısından dilsel çözümlerinin önemli olduğunun altı çizilmektedir.

Din Dili

Din dili, dilin, sürekli din ile veya dinî bir alan içinde kullanımınıdır⁹. Her beşeri olanın kendine has ifade biçimleri vardır. Herhangi bir sosyal olgunun ifadesinde bir tarafında toplumsal değerler, diğer tarafta sosyal olgunun kendine özgü özellikleri yer alır. Mesela sanat ile bilimin veya dinin tabiatları farklı olduğu gibi ifadeleri de farklıdır; dolayısıyla sanat, bilim, din gibi her bir beşeri tecrübenin kendine özgü dilsel ifadeleri bulunur. Örneğin bir ilahi, musiki formunda bir dildir, hem de bir çeşit din dilidir. Ancak bu dil ampirik dünyaya işaret eden veya tanımlar arasında bağ kuran bir dil değil, bizim nihai mukadderatımıza dair kanaatlerimizin ifade edildiği bir dildir. Din dili, dinin künhünü değil, anlatımını ifade eder¹⁰.

Bu çalışmada “Din dili” kavramı dilin dinî söylem, ifade ve terimlerle birlikte herhangi bir dinî oluşum ve grubun inanç ve düşüncesi bakımından işlevsel olarak kullanılması anlamında ele alınmıştır. Diğer bir deyişle “din dili” ifadesi bir takım kavramların sosyo-kültürel dünyanın inşasına dönük olarak kullanılması anlamında değerlendirilmiştir. “Din dili” ifadesiyle dinî söylemlerin sadece dünyevi ilişkisel bağlama indirgenmesi ve kapalı olarak işleyen bir dil kastedilmemektedir*.

⁷ Webb Keane, “Religious Language”, Annual Review of Anthropology, Volume: 26(1997), p. 65

⁸ Peter L. Berger, Thomas Luckmann, The Social Construction of Reality, Penguin Books, London 1991, p. 53

⁹ Jeroen Darquennes, Wim Vandenbussche, “Language and religion as a sociolinguistic field of study: some introductory notes”, International Yearbook of European Sociolinguistics, Sociolinguistica, 25/201, p. 6

¹⁰ Mustafa Aydın, Bilgi Sosyolojisi, Açılım Kitap, İstanbul 2004, s. 209-212

* “Ludwing Wittgenstein dillerle ilgi “dil oyunu” benzetmesinde bulunmuştur. Wittgenstein, “dil oyunları” benzetmesini, oyunların kendi gerçekliklerini oluşturduklarını iddia etmek için kullanmıştır. Daha açık bir ifadeyle Wittgenstein’in “dil oyunları”yla kastettiği şey de çeşitli ifade biçim ya da kategorilerden her birinin, kendi içerim ve uzantılarını belirleyen kurallar ve işlevleri çerçevesinde tanımlanabilir olmasıdır. Buna göre kelimeler, satrançtaki taşlar gibidir ve bir taşın anlamı onun oyun içindeki rolünden müteşekkildir. Biz, belli dilsel bütünlükler ya da etkinlikler içinde kelimeleri tıpkı satranç ve futbol oyunlarında olduğu gibi adeta oynarız. Bu bütünlüklerin veya etkinliklerin her birinin kendine özgü kuralları ve yine kendine özgü anlamları vardır. Bu durumlardan birinde veya diğerinde olup bitenlerin anlamını ve onun kurallarını anlayabilmek için, o konuda bir eğitime ihtiyacımız olacaktır. Dil oyunları kuramına göre, dini söylem bir yaşam biçimine oturur ve onun kendine özgü kuralları ve mantığı vardır. O yalnız kendi kavram ve kategorilerine dayalı olarak anlaşılabilir ve değerlendirilebilir. Zira dil, anlamını kullanımdan alır. Din dili, dilin dini bağlamda kullanılması sonucu teşekkül eden bir dildir ve referansları itibariyle dini hayat tarzına bağlıdır. Dolayısıyla dini kavram ve ifadelerin, dini hayatın dışında atıfları bulunmamaktadır. Bunun bir sonucu olarak din dilinin kendi anlamlılık, makullük ve meşruluk kıstasları vardır. Dini ifadeler başka söylem ve alanlara dayalı olarak, söz gelimi bilim, ne eleştirilebilir ne de savunulabilir. Din özerk bir dil oyunudur. Bu açıkça fideistik bir tutumdur. Nitekim fideizm, anlama ve gerekçelendirme açısından dışsalcılığın yani dıştan gelen kanıtların reddidir. Zira dini anlama ve gerekçelendirme, herhangi bir harici sorgulamaya imkân tanımayan, sadece dini dil oyunu

Din dili, anlamlandırmanın kendine özgünlüklerinden tezahür eden bir dildir. Bir ifadenin dinî olması için onun sadece tarihsel ve antropolojik bir ifade olma düzeyini aşır, inanç bağlamında bir rol oynaması ve kanaate dayalı bir dil olma niteliği taşıması gerekir. Başka bir deyişle, "ifadenin her şeyden önce normal bağlamlarda hayata karşı çok kapsamlı ve temel bir tutumu dile getirmesi ve bu durumu çağrıştırmaya özellikte olması; ikinci olarak da bu tutumun nesnesinin bir bağlanma ve teslimiyet nesnesi olması gerekir"¹¹.

Dilin kuşkusuz bir kültürel tarafı vardır, yani diğer toplumsal olgularla ilişkili olarak yürümektedir. Örneğin toplumların medenilik düzeyleri, objektif ya da subjektif bakışları, teorik ya da pratik eğilimleri, dilde kendisini gösterir. Bu nedenle toplumların farklı deyimleri, atasözleri ve hatta özgün övme ve yerme kalıpları vardır. Pek çok sahada o alanın dışındakilerin kolayca algılayamadığı aktar yer alır. Mesela vahy kavramı din ile pek bir bağı bulunmayan birisi için anlaşılabilir bir şey olabileceği gibi, içkin bir kültüre sahip olan Batılı için de Müslüman'ın algıladıklarından çok farklı bir anlam ifade eder. Yanı sıra Rahman ve Rahim gibi İslam'daki suigeneris/eksen kavramların, dünyanın en yaygın dili İngilizce'de tam karşılıkları yoktur, tıpkı pek çok teknik kavramın da Doğu dillerinde karşılıkları bulunmadığı gibi¹².

"Din dili" ifadesi 'dil' ile 'din'in sıkı ilişkisine de göndermede bulunur. Her din, içinde bulunduğu kültürün dil dünyasında gerçeklik kazanır. Din bu kayıtlı dünyayı belli bir söylem düzeni içinde inşa eder. Bundan dolayı dil varlığın eviyken din de bu evin direkleri üzerine oturmuş yekpare çatıdır. Dil genetik transferden, edinilmiş/kazanılmış kültürel formasyona kadar hayatın her aşamasındaki bilişsel tecrübelerimizin hem geçmişten aktarılan dâhil olmasına hem de geleceğe taşınmasına aracılık ederken din de bu aktarımın takip edeceği güzergâhlar için değer ve sabiteler öneren bir işlev sağlar. Dil, bizi varoluşumuzun en ince detaylarıyla buluştururken, din de bu detayların derin bir biçimde anlamlandırılmasını temin ederek bağın bir anlamla bütünleşmesine yardım eder¹³.

Dil ile din arasındaki ilişkiyi yapısalcı bakış açısından da ortaya koymak mümkündür. Yapısalcılığa göre, sosyal gerçeklik tekil öğelerle izah edilemeyecek kadar büyük bir yapıdan teşekkül eder. Şayet bir yapının açıklanması isteniyorsa, mutlaka sistemi oluşturan parçalar arası karşılıklı ilişkilere bakılmalıdır. "Anlam üreten insana" odaklanan yapısalcıya göre dil sembolik düzeni kuran bir iletişim aracıdır. Böylelikle yapısalcılık dilin arkasında bir yapının varlığını kabul eder. Nesnelere ilişkileri anlamlandıran söylem yapısalcılıkla bir araştırma objesi haline gelir. Çünkü söylem, bir yapı üzerine oturur ve onun vasıtasıyla kümelenir¹⁴. Dilin arkasındaki bu yapı kültür ve din olarak ifade edilebilir*.

çerçevesinde gerçekleşecek süreçler olarak düşünülmektedir." (Bknz. Cenani Kuvancı, *Din Dili Dil Oyunu mu?*, İz Yayıncılık, İstanbul 2002)

¹¹ Aydın, *Bilgi Sosyolojisi*, s. 211

¹² Aydın, *Bilgi Sosyolojisi*, s. 208-209

¹³ Necdet Subaşı, "*Dil ve Din: Kimliğin Kadim Bileşenleri*",

<http://www.necdetsubasi.com/index.php/makale/115-dvdin>, erişim: 04.01.2014

¹⁴ Özdemir, "*Kimlik ve Söylem*", s. 111

* Seyyid Hüseyin Nasır, modern felsefenin anti-metafizik peşin hükmünün dili metafizik anlamdan yoksunlaştırma teşebbüsünde yansıdığı, ancak bunun, gerçekleştirilmesi mümkün olmayan bir süreç olduğunu belirtir. Çünkü O'na göre dil de kozmos gibi nihai olarak ilahi kökenlidir ve köklerinin gömülü olduğu metafizik anlamdan tamamıyla ayrılamaz. Bu açıdan bakıldığında din ile dil arasındaki ilişki daha farklı bir boyut kazanmaktadır. Ancak Nasr'a göre yine de 17. Yüzyılda rasyonalizmin yükselişi ve dünyanın mekanikleşmesi Avrupa dillerini sekülerleşme yönünde hemen etkilemeye başlamış ve

Hakikati İnşa Aracı Olarak Dil

Dilin değişik kullanımlarının bizim algılayışımız, anlamlandırışımız ve değerlendirmede bulunuşumuz ve çevremize gösterdiğimiz tepkide büyük oranda etkili olduğu bilinmektedir. Biz bir kararın niçin onaylanması, Őu veya bu Şey lehinde bir delil olarak kabul edilmesi gerektiğini belli bir dil içinde takdir ve kabul ederiz. Bizim başka kişiler ve toplumla olan ilişkilerimiz büyük ölçüde linguistik uygulamalar tarafından biçimlendirilir. Öyle ki neyin doğru ya da yanlış, gerçek ya da sahte kabul edilmesi gerektiği büyük nispette belli bir linguistik etkinlik içinde açığa çıkar¹⁵. Bu itibarla dil, sadece gerçekliği temsil eden bir göstergeler sistemi veya gerçekliğin bir resmi değil onun kurucusudur, gerçekliği yapılandıran canlı bir varlıktır¹⁶. Diğer bir ifadeyle dil, gerçekliği inşa eden temel bir faktör, bir güçtür¹⁷. Kişi kendi sübjektifliğini bile dil yoluyla daha gerçek kılabilir¹⁸.

Dil dünyanın dönüştürüldüğü mecazlardır. Dilin metafor olma özelliği nedeniyle hakikatle ilişkisi esasında mesafeli bir ilişkidir; ancak kendi iddiası açısından hakikatle ilişkili olan din, tam tersine dili hakikatin anlatım aracı olarak başarılı bir biçimde kullanır. Kendi söylemini inşa ederken dilden, hakikatin temsili olarak istifade eder. Böylelikle dinî hakikatler kendilerine karşılık gelen bir dil dünyası içinde biçim kazanır. Dil, gerekli görülen kavramları üretir, etkileyici anekdotlar –dilin kusursuz kompozisyonu ile- dolaşıma girer; nihayet, açılan kutsal güzergâh geriden gelecekler için de –sonu ölümlle bitse dahi- cazibeli bir yol haline getirilir. Seküler ideolojiler bile bağlılarına seslenebilecekleri bir mistik retorik oluşturmaktan, onların varoluşlarına kendileri vasıtasıyla bir ebedilik anlatsı kazandırmaya çalışmaktan geri durmazlar. 1789 sonrasında kiliseleri tahrip eden, rahipleri hedef alan Fransız devrimciler, ilga ettikleri ruhaniliğin yerine “yurttaşlık, eşitlik, özgürlük vs.” gibi yeni bir ruhanilik, insanları baştan çıkartacak yeni bir ruhani sesleri ikame etmişlerdi¹⁹.

Her düşünce sistemi fikri ilkelere, tarihi unsurlara ve bunların biçimlendirdiği bir dile dayanır. Aynı şekilde dinler de kendi hakikatlerini dil üzerinden yapılandırır. Çünkü İnsanların dış dünyayla geliştirdikleri ilişki inşa ettikleri dil aracılığıyla gerçekleşir. Bir dil sistemi olarak da tanımlanabilecek olan din; varlığa ve hayata anlam kazandırma biçimidir. Zihni bir inşa olduğu gibi, kişinin nasıl davranması gerektiğini gösteren ameli ilkeler de ortaya koyar. Din, düşünce ve davranışlarımızı etkileyen dile, hayata ve insan zihnine anlam telkin eder ve bireyin yaşamında değişikliğe neden olur. Böylelikle din dili; muhatabına inanç, amel ve ahlakî değerler gibi doğrudan hayatın içine yönelik anlamlar ve davranış biçimleri telkin ederek gerek söz ve gerekse davranış düzeyinde kendini dışa vurur. Son tahlilde din dili bir zihniyet inşa etme ve yönlendirme faktörüdür²⁰.

Din, her hangi bir toplumda konuşulan dilin kavramlarına yeniden anlamlar yükleyerek dili kullanır. Beşeri dil içinde teşekkül etmiş kavramları kendi bünyesine dâhil eder. Bilinen kavramların içeriğinde ortaya çıkan anlam daralması ve genişlemesi yeni bir anlayışın

nihayetinde ise ilahi dille beşeri dil arasındaki bağlantı kopmuştur. (Seyyid Hüseyin Nasır, Bilgi ve Kutsal, İz yayıncılık, çev. Yusuf Yazar, İstanbul 2012, s. 71, 72)

¹⁵ Turan Koç, Din Dili, İz Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 235

¹⁶ Ludwig Wittgenstein, Felsefi Soruşturmalar, çev. Deniz Kanıt, Küyerel Yayınları, İstanbul 1998, s. 19

¹⁷ Aliye Çınar, “Yaşayan Bir Varlık Olarak Dil”, Muhafazakâr Düşünce, yıl: 2, sayı: 5, 2005, s. 108

¹⁸ Berger, Luckmann, The Social Construction of Reality, p. 53

¹⁹ Naci Bostancı, “Siyasetin Hakikat İnşacı Olarak Dil”, Muhafazakâr Düşünce, yıl: 2, sayı: 5, 2005, s.24-27

²⁰ Macit, Dünya Dil Sistemi ve Dini Söylem, s. 11, 13, 74, 125

ve insan tasavvurunun inşa edilmek istendiğini ortaya koyar. İnsani deneyimin içerisinde üretilmiş bir dilden seçtiği kelimeleri kavramsallaştıran ve yeniden inşa eden din, tarihi süreçte değişimi gerçekleştiren en sağlam faktörlerden biri olmuştur. Bu işlevselliği ile din, bireyi ve toplumu yeniden biçimlendirme girişimidir. Din dilinin hayati önemi, varoluşumuza dair yaptığı açıklamalardır. İnsan hayatının derin boyutlarını kapsayan ve insana hayatın ve varlığın ufkunu gösteren din, kendine has bir dile sahiptir. O halde bu dil kendi özgünlüğü/bağlamı içinde anlaşılmalıdır. Bir dilin içinde olmak geleneğin ördüğü ve belirlediği bir yaşam biçimini içeriden bir bakışla idrak etmek, o dinin kendi dil sistemine vakıf olmayı gerektirir. Çünkü dinler; konuşma, iletişim, haberleşme, olarak ortak söz işaretlerinden oluşan dil üzerine bina edilmişlerdir. Ayrıca dinî ifadelerin anlamını idrak için onların kullanımını ve bağlamını göz önünde bulundurmamak gerekir. Dolayısıyla bir dine ilişkin değerlendirme harici kriterlere değil; kendine özgü kriterlere bağlı olmalıdır²¹. Burada Weber'in sosyolojiyle ilgili olarak yorumlayıcı yaklaşımı hatırlanabilir. Yorumlayıcı eylem, insanın kendisini, aktörün yerine koyarak tarihsel ya da toplumsal bir eylemi içinde hissetme gayretidir. Yorumlama, insan eylemlerini ve giderek kültürü yine insandan hareketle kavrama yöntemidir. Diğer bir ifadeyle anlama, insan ve kültürü, yine insan ve kültürde kalarak kavrama çabasıdır²². O halde bir dini veya dinî grubu anlama gayreti onda egemen olan dil sistemini de kendileri için ifade ettiği mana üzerinden anlamayı gerekli kılar.

Dil ile Dünya Kurma

Dil geleneği içeren, bizim içinde var olduğumuz ve dolayısıyla dünyayı inşa ettiğimiz ve kavradığımız bir ortamdır²³ ve bir anlamlandırma eylemidir. Dünyanın anlaşılabilmesi için dış dünyadaki nesnelere anlamlandırılabilir kavramlara dönüştürülerek dilsel alana oturtulması ve bunların dilsel simgelerle ifade edilebilecek bir süreçten sonra dilde yeniden kurulup yaşam alanları inşa etmesi gerekir, dış dünya dil olmadan insan için idrak edilebilir değildir²⁴. Ancak dil sadece dış gerçekliği olduğu gibi yansıtmaz, bazı durumlarda gerçekliği fiilen kendisi inşa eder, suje objeyi kendisine dâhil eder. Ne var ki dil burada seçici davranır, görmek istemediğimiz "kör noktaları" gizler, olmasını istediği yerlere ekler yapar. Böylece de avantaj ya da dezavantaj birlikte yürür. Örneğin, dil, benzetmelere ve bazı soyutlamalara dayalı bir kavramsallaştırma yapar. Ancak kavramsallaştırma objeyi çerçeveyeyleyip ona bir takım sınırlamalar getirdiğinden olumsuzluklar da taşır. Mesela sosyal sınıf olgusu önce zihinde kurgulanmış, daha sonra birileri kendini o sınıfta görmeye başlamıştır. Benzer şekilde modern çağlardaki (siyasal, elitist, kültürel, halk gibi kavramlarla nitelenen) İslam kategorileri de buna örnek verilebilir. Esasen bir nesneliliği ifade etmek için ürettiğimiz kavramlar zaman içinde tortulararak gerçeğin yerini alırlar ve nesnel dünyayı anlamamızı kolaylaştırmak yerine onları anlamamıza karşı bir engel oluştururlar²⁵. Böylelikle kavramlar Jean Baudrillard'ın simülasyon kuramındaki simülarklar²⁶(bir gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünüm) gibi gerçekliğin aracı olmak yerine gerçekliğin yerini alıp asıl gerçekliğin kaybolmasına yol açabilirler. Bu nedenle denebilir ki düşüncemize yön veren kavramlar yalnızca zihne özgü sorunlar değildir.

²¹ Macit, Dünya Dil Sistemi ve Dini Söylem, s. 18, 74, 94, 105, 106, 152

²² Demokaan Demirel, "Max Weber'in Sosyoloji Kuramı" Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, cilt: 8/12, Ankara 2013, s. 364

²³ Çınar, "Yaşayan Bir Varlık Olarak Dil", s. 111

²⁴ Barış Çoban, "Söylem, İdeoloji ve Eylem", içinde: Barış Çoban, Zeynep Özasan(Hazırlayanlar), Söylem ve İdeoloji (Mitoloji, Din, İdeoloji), Su Yayınlar, İstanbul 2003, s. 249

²⁵ Aydın, Bilgi Sosyolojisi, s. 209, 215

²⁶ Jean Baudrillard, Simülarklar ve Simülasyon, çev. Oğuz Adanır, Doğu-Batı Yayınları, Ankara 2006

Onlar en sıradan ayrıntılara kadar bizim gündelik etkinliklerimize de yön verirler. Algıladığımız şeyi, dünyada yolunuzu bulma biçimimizi ve diğer insanlarla ilişki kurma tarzımızı kavramlarımız yapıya kavuşturur. Bu yüzden kavram sistemimiz gündelik gerçekliklerimizi tanımlamakta merkezi bir yer tutar. Bununla beraber kavram sistemimiz normalde bizim farkında olduğumuz bir şey de değildir. Gündelik hayatı oluşturduğumuz küçük şeylerin çoğunda, biz sadece belirli hatlar boyunca neredeyse otomatik olarak düşünür ve davranırız. Bu hatların tam anlamıyla ne oldukları hiçbir biçimde açık değildir. İletişim sürecinde, düşünürken ve eylemde bulunurken kullandığımız kavram sistemiyle aynı sisteme dayandığı için dil bu sistemin nasıl bir sistem olduğunun önemli delil kaynaklarından biridir²⁷. Bu itibarla da dilsel çözümlenmeler ayrıca bir önem taşımaktadır.

Her dil kendine göre bir dünya görüşü taşır²⁸. “Bir dilin dünya görüşü, o dilin dünya yorumu” anlamına gelir. Dünya o dilde inşa edilmiş, düzenlenmiş ve o dilde konuşanların diline bürünmüş bir şekildedir. Dünya, her dilde farklı tarzda ifade edildiğine ve yapılandırıldığına göre, genel anlamda “dil, dünya kavrayışı” olmaktadır²⁹. Çünkü her fikri inşa dil aracılığıyla kurulur. İnsan dil yoluyla dünya kurar³⁰. Burada Berger’in “din” ile “dünya-kurma” girişimi arasında kurduğu ilişkiden yararlanarak konuyu daha da netleştirebiliriz. Berger’e göre toplum bir insan ürünüdür, insanın bir çeşit bir dünya üretme girişimidir. Başka bir ifadeyle toplum, insani faaliyet ve ilişkilerin bir sonucudur. Zira insan sadece kendi ürettiği böyle bir dünyada kendini konumlandırır ve yaşamını sürdürebilir. Ancak insan yalnızca bir dünya üretmekle kalmaz, kendisini de bir dünyada üretir. Bu süreçte insanın ürettiği dünya kuşkusuz, kültürdür. Kültür insan için adeta ikinci bir tabiattır. Berger kültürü maddi ve manevi olarak iki boyutta ele alır. İnsan, kültürün maddi boyutu olan fiziki çevreye şekil vereceği ve doğayı kendi iradesine tabi kılacak her çeşit aleti geliştirdiği gibi dil ile de hayatın her alanına etki edecek yüksek semboller binasını inşa eder³¹. Kültür içinde önemli bir yeri olan din, dilin bu niteliğinden yararlanarak kendi semboller binasını, hakikatini inşa eder. Zira din de nihayetinde Berger’in belirttiği gibi kendisiyle kutsal bir kozmosun kurulduğu insani bir girişimdir. Manevi kültürün parçası olan tanrı, evren ve insana dair anlamın ve her türlü insani ilişkilerin şekillenmesinde merkezi bir rol oynayan din, kendi dünyasını temel olarak dil üzerinden kurar.

Dil aracılığıyla dünya inşa etmek düşünme, bilgi üretme ve bunu değere dönüştürme yoluyla mümkündür. Bu değeri içinde taşıyan dil böylelikle, insanın bakışı ile düşüncesini, hem kendisini hem de evreni kavrayışını şekillendirir. Her türlü faaliyeti dil içinde sürdüren insan aynı zamanda kültürel sistemlerin ve medeniyetlerin kurucusudur. Çünkü insani dil, yalnızca ifade ve iletişim ya da işaretler sistematiği değil, ayrıca oluşturulmuş aklın, yani bir kültürün dünya tasavvurunu içinde barındırır. Bununla birlikte dil, içinde yaşadığımız, varlık

²⁷ George Lakoff – Mark Johnson, Metaforlar(Hayat, Anlam ve Dil), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2005, s.25-26

²⁸ Macit Gökberk, Değişen Dünyada Dil, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 73

²⁹ Ruhattin Yazoğlu, “Dil-Kültür İlişkisi”, *Muhafazakâr Düşünce*, yıl: 2, sayı: 5, 2005, s. 129

³⁰ Macit, Dünya Dil Sistemi ve Dini Söylem, s. 17, 73

³¹ Peter L. Berger, Kutsal Şemsiye Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsuru, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005, s. 37-64

kazandığımız, eylemde bulunduğumuz bir araç olması açısından tek gerçekliktir. Sözlerimizi ve düşüncelerimizi bu gerçeklik üzerine inşa ederiz³².

Dinî Cemaatin Teşekkülünde Dilin Rolü

Dil ile toplumun karşılıklı bağımlılığı nedeniyle dillerin hiçbiri homojen değildir, aksine çeşitlilik göstermektedir. Toplumun teşkil eden bireyler coğrafi yerleşim, yaş, eğitim, meslek, cinsiyet vb. bakımlardan birbirinden farklı nitelikler taşımaktadırlar. Bu nitelikler de bireylerde farklı dil kullanımlarını gerektirmektedir. Bu nedenle toplumun değişik yapılarında, değişik seviyelerde, değişik yerler ve amaçlarda farklı diller kullanılmaktadır. Bu kullanımlar amaç, şekil, durum, işlev vb. özellikler bakımından toplumdaki dillerin yapılarına göre türlere ayrılmasına yol açmaktadır. Kullanıma bağlı olarak ortaya çıkan bu çeşitlilik, sistematik dilsel heterojenlikler oluşturmaktadır. Örneğin kadınlarla erkekler birçok noktada farklılıklar gösterdikleri gibi dili kullanma bakımından da birbirinden değişik özellikler göstermektedirler. Aynı dili konuşmalarına, dilin aynı kelimelerini ve kurallarını kullanmalarına rağmen, kadınların dilleri ile erkeklerin dilleri arasında farklılık bulunmaktadır. Başka bir örnek olarak şu durumdan bahsedebilir. Anadili Türkçe olan bir kimse, Türkçenin kendine özgü olan çeşitlerini konuşabilmelidir. Bu kişi evinde ailesiyle farklı, evden çıktığında komşuları ile farklı, yolda gördüğü insanlar ile farklı, iş yerindeki arkadaşları ile farklı, özel hayatındaki arkadaşları ile farklı diller konuşmaktadır. Bu diller yerine, şartlara, kişilere, amaç vb. durumlara göre değişerek birçok çeşitlilikte gerçekleşmektedir. Bu konuşma kabiliyeti, insanların, dili öğrenirken, daha doğrusu konuşma ile birlikte öğrendikleri veya edindikleri, ayrıca, duruma göre geliştirdikleri içgüdüsel bir davranıştır³³.

Dilin farklı kullanımı sadece biçimsel değil içeriksel olarak da gerçekleşmektedir. Bu farklılık toplumun, gerek dikey gerekse de yatay olarak, değişik katmanlarında gözlemlenebilmektedir. Dilin farklı kullanımına örnek olarak yine her meslek grubunun kendine has bir takım kavramlara, terimleri sahip olması verilebilir. Dolayısıyla bir mühendisin kullandığı dil ile bir doktorun kullandığı dil birbirinin aynı değildir. Buradan hareketle nasıl ki toplumun değişik katmanlarında veya değişik mesleklerde kendine özgü bir dil kullanılıyorsa benzer şekilde her dinî grubun da kendine özgü bir dili vardır. Örneğin tasavvufi bir oluşumun kullandığı sūfi dil ile bir medrese de konuşulan dil birbirinden farklıdır. Dinî gruplar arasındaki dilin bu farklılığı hem içeriksel hem de sözlüksel bağlamlarda gerçekleşmektedir. Her dinî grup kendi dünya görüşünü dile işleyerek başka bir ifadeyle içeriksel, anlamsal müdahalelerde bulunarak kendi dilini inşa eder, farklılığa neden olur. Böylelikle dil sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde, aynı zamanda bir göstergeler dizgesi olarak kendi içinde özel bir dünya görüşü taşır. Diğer taraftan dile yapılan her müdahale esasında hakikati yeniden bir inşa girişimidir.

Genelde dinlerin teorik, pratik ve sosyal olmak üzere üç anlatım biçimi mevcuttur. Öncelikle dinler belirli bir akide ve doktrine dayanırlar. İkinci olarak dinler müntesiplerini belirli fiillerle sembolleşen ibadet, ritüel, ayin gibi pratiklerle sorumlu kılarlar. Son olarak her din kendi taşıyıcısını, cemaatini teşekkül eder³⁴. Din gerek kendi doktrinini, hakikatini gerekse de kendi cemaatinin sınırlarını inşa ederken dili kendisi açısından kullanır. Dile yeni anlamlar katarak kimi kavramları kendi doktrinlerine uygun olarak sembolleştirip yüceltir. Yeni

³² Macit, Dünya Dil Sistemi ve Dini Söylem, s. 17, 20, 186

³³ Dağabakan, "Toplumdilbilimsel Bir Kavram Olarak Kadın-Erkek Dil Ayrımına Türkçe ve Almanca Açısından Bir Yaklaşım", s. 94-96

³⁴ Joachim Wach, Din Sosyolojisi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 43-61

cemaatin sınırları içselleştirilmiş yeni bir anlam ve bu anlamın göstergeleri olan kavramlarla çizilir. Böylelikle dil cemaatin inşasında önemli bir rol oynar. Zira cemaatin asli unsuru olan “biz” bilinci ortak bir hakikate içkin dilin kullanımıyla ortaya çıkar. Webb Keane’in de dediği gibi çoğu dinî gelenekler, bazı yönlerden görünmeyen dünya ile meşgul olacak takipçilere ihtiyaç duyar ve bunun için de dilsel araçlar sağlar³⁵.

Dinlerin bir dile dayanması onun toplum tarafından farklı biçimlerde yorumlanmasına yol açmaktadır. Bu nedenle dinî gruplar özel din dili ve özelleştirilmiş bir din anlayışı³⁶ inşa edebilmektedirler. “Özel dil belli bir cemaatin kök paradigmasını benimseyenler tarafından kullanılan dildir³⁷.” Dinî gruplar, kutsal ve büyümlü dil ve aktör üreterek bireyi bu öznel dile ve kişilere bağlamaktadırlar. Dile müdahalelerle dinî ifadeleri kendilerine göre bir anlam düzeyine taşıyabilmektedirler³⁸. Bu nedenle dil, bir iletişim aracı olmanın ötesinde aynı zamanda kurucu semboller³⁹ olarak karşımıza çıkmaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi teknik anlamda her şeyin kendine has, özel bir dili vardır: Günlük dil, bilim dili, teknoloji dili, tıp dili, ahlak dili, vb. gibi. Bu her bir dil, alanın kendine özgü değersel, eylemsel niteliklerini taşır. Hatta günlük dilden aldığı kavramlardan daha incelikli, deruni, salt mantıksal olmanın ötesinde kalbi bir içeriğe döker. Buradan hareketle denebilir ki her hangi bir alandaki dilin kendine özgü bir lehçe ve söylemi bile vardır. Bunu din dili üzerinde ortaya koymaya çalışan Şerif Mardin’e göre belli anahtar kavramlardan oluşan bu dilsel alan, bir kültür çevresinde toplumsal ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken nokta, lehçe ve söylemle oluşan dilin o alanı açıklamaya yarayan sosyal içerikli bir olgu olduğudur⁴⁰.

Sosyal gerçekliğin inşasında, düşünce, söz ve eylemin birbirleriyle olan diyalektik ilişkileri en iyi şekilde belirli bir takım kavramlara odaklanarak açığa çıkarılabilir. Bu duruma örnek olarak Mardin’in çalışmasından bahsedebiliriz. Mardin, modern Türkiye’de din ile toplumun birbiriyle kaynaştığı yolları kavramaya dönük bir ön çalışma olarak gerçekleştirdiği “Bediüzzaman Said Nursi Olayı (Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim)” isimli kitabında İslam’ın toplum üzerindeki yaygın ve devam eden etkisinin toplumlara meydana getiren bireyler tarafından yaygın şekilde kullanılan İslami bir lehçenin, aynı toplumların kendilerini yeniden üretmeleri süreciyle ilişkili olduğunu ileri sürer. Bu iddiasını açıklamak için Victor Turner tarafından kullanılan “kök paradigma” deyiminden yararlanır. Örnek olarak ele aldığı Nursi’nin toplumdaki etkisini “gazi” deyimini gibi kök paradigmaların kullanımıyla açıklar. “Gazi” deyiminden başka “haram-helal”, “namus”, “hürmet”, “kanaat”, “rızk”, “hak”, “adalet”, “insan”, “hayvan” gibi kavramların da benzer işleve sahip olduğunu belirtir. Bu “kök paradigmalar”ın fonksiyonlarının İslami bir ortamda “dil” olarak tanımlanabilecek özel bir anlam kazandığını ve böylece insanlar üzerinde etkili olduklarını ifade eder. Ayrıca Mardin, toplumsal ilişkilerin belli bir alanında kullanılan özel dil şeklinde tanımladığı “lehçe” ve kök paradigmaların esnekliğini ifade etmek için “söylem” kavramını kullanır. Mardin’in, “söylem”

³⁵ Keane, “*Religious Language*”, p. 51

³⁶ Macit, *Dünya Dil Sistemi ve Dini Söylem*, s. 154

³⁷ Kuvancı, *Din Dili Dil Oyunu mu?*, s. 108

³⁸ Macit, *Dünya Dil Sistemi ve Dini Söylem*, s. 111, 153

³⁹ Berger, Luckmann, *The Social Construction of Reality*, p. 55

⁴⁰ Aydın, *Bilgi Sosyolojisi*, s. 210

kavramını kullanımında Foucault ile örtüştüğü tek nokta “söylem”in sürekli hareketli ve dönüşüme uğrayan yönüdür⁴¹.

Din Dili ve Değişim

Düşünme ve değerlendirmeyi taşıyan yönü ile dil, kültürün diğer bir takım alanları ile sıkı ilişki içindedir. Dolayısıyla onlarla birlikte ayakta durur ve onlarla birlikte değişir. Dil içinde bulunduğu kültürün bütününe devimine ayak uydurarak değişir⁴². Dünyevi her şey gibi dilin de bir tarihi vardır. Bugün ve dün arasında toplumsal düzenlemeden siyasal ilişkilere, gündelik hayattan kurumlara değin her alanda farklılık bulunuyorsa bu aynı zamanda dilde bir farklılık olduğu anlamına gelir. Biz dedelerimizle aynı dili konuşmayız, dili benzer şekilde anlamayız, kelime seçimlerimiz cümle kuruluşlarımız dahi birbirinden değişik olur. Dinamik niteliği dolayısıyla dilin tarihi nasıl zamana ilişkin dikey bir farklılaşmaya yol açıyorsa, aynı şekilde sosyo-ekonomik kategoriler de her şeyle beraber dile ilişkin de bir ayrışma, aynı dil içinde gruplaşmaların oluşuna neden olur⁴³. Bu noktada toplumsal değişimi anlamak için dil çözümlemeleri önemlidir. Örneğin Marx’a göre, dil değişen toplumsal çevrenin diyakroniklerini kavramamızın tek anahtarıdır. O’na göre dil, soyut bir göstergeler sistemi olarak değil, fakat değişen maddi durumların ve pratiklerin karşılıklı belirleyici bir ürünü ve özü olarak; sırasıyla insan tecrübesiyle karşılıklı bağımlılık ilişkisinde, dışsallaştırılmış düşüncelerin soyut faili olarak değil, ama toplumsal bilincin hem ürünü hem de üreteni ve yeniden üreteni olarak⁴⁴ önem arz etmektedir. Bu itibarla toplumsal değişim dil üzerinden okunabilir.

Bilgi alanında yaşanan gelişmeler bilim, düşünce, hayat gibi birçok alanı etkiler ve buna bağlı olarak da dilde de farklılığa yol açar. Birçok kelime ve kavram temsil ettiği şeyi bir sınıra kadar ifade eder ve artık anlam sınırı aşıldığında kavramın kendisi değişir, yeni anlamlar yüklenir veya yeni bir kavrama gerek duyulur⁴⁵. Benzer şekilde her ne kadar dinin kendine özgü dili varsa da sürekli değişen toplumla ilişkisi dolayısıyla din dili değişime tabi olur. Din kendi kavram ve anlamlarıyla farklı bir terminolojiye sahiptir. Çünkü din kendi tasavvurunu ancak ortaya koyacağı anlam ve terimlerle inşa eder. Böylelikle dininin ortaya koyduğu anlam, tasavvur dilde sembolik bir nitelik kazanır. Bu nedenle bir dinin anlaşılmasını temin edecek olan temelde kendi ifade ve kavramlarıdır. Ancak bu ifade ve kavramlar toplumla karşılıklı etkileşim içinde zamanla değişime uğrar. Çünkü insanların içinde buldukları kültür değişmiştir.

Din dilinin değişimi onu kullanan dinî grupları da etkilemektedir. Toplum içerisindeki her dinî grup aralarında iletişimlerini sağlayabildikleri kendi dilini üretir. Bu üretilen dil diğer dinî gruplarda kullanılan dil ile farklılaştığı gibi zaman içerisinde o grubun dili de değişime uğrar. Dinî gruplar içerisinde farklı sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik kökenlere sahip insanlar arasında ortak bir dilin inşasında, bu dilin biçim kazanmasında elbette grubun zeminini de teşkil eden fikriyatı temel rol oynar. Ancak toplumun değişik alanlarında kullanılan dilde değişime yol açan sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler kuşkusuz dinî grubun dilinde de

⁴¹ Şerif Mardin, Bediüzzaman Said Nursi Olayı (Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim), İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 9-21

⁴² Gökberk, Değişen Dünyada Dil, s. 71

⁴³ Bostancı, “Siyasetin Hakikat İnşacıları Olarak Dil”, s.24

⁴⁴ Norman Fairclough, Phil Graham, “Eleştirel Söylem Çözümleyicisi Olarak Marx”, çev. Z. Özaslan, B. Çoban, içinde: Barış Çoban, Zeynep Özaslan(Hazırlayanlar), Söylem ve İdeoloji (Mitoloji, Din, İdeoloji), Su Yayınlar, İstanbul 2003, s. 208

⁴⁵ Macit, Dünya Dil Sistemi ve Dini Söylem, s. 17, 25

değişime neden olmaktadır. Dil ile toplumun karşılıklı etkileşimine bağlı olarak toplumsal değişim ve beklentiler dinî grubu kendi dilini değiştirmeye zorlamaktadır.

Weber'in inançların toplumsal hayatta bir rol oynama tarzıyla ilgili olarak ileri sürdüğü "karizma" ve "rutinleşme" kavramlarına değinmek de değişimi anlamak açısından yararlı olabilir. Weber karizma kavramını, özünde yeni düşünce sistemlerinin kaynağını açıklamak amacıyla kullanır. Ancak "Weber, bu yeni dünya görüşlerinin toplumsal dünya üzerinde sahip olabilecekleri potansiyel devrimci tesire (ve bu anlamda yeni dünya görüşlerinin nasıl da "dinamik" bir kültürel güç olabileceğine) büyük önem atfetmeyi istemesine karşılık, aynı zamanda bu tesirin zamanla azalmak durumunda olduğunu da görür. Yani, tipik bir örüntü şudur: önceki güçlü inanç sistemleri bir grup taraftar arasında yerleşikleşir ve gündelik hayat içerisinde bütünleşir⁴⁶." Böylelikle eski gücünü yitirir ve değişim kaçınılmaz olur. İşte bu şekilde, Weber'in sosyolojisinde toplumsal değişim karizma ve rutinleşme arasındaki karşıtlık ile izah edilmeye çalışılır. Konumuzla ilişkilendirirsek dinî grubun etkinliği grubun temel öğretisinin gündelik hayatla bütünleşmesiyle nedeniyle zayıflar. Bu durum grubu değişime zorlar. Böylelikle dinî gruplar toplum üzerindeki etki kanallarını sürdürmek veya yeniden tesis etmek için yeni ifade, kavram veya anlamlarla kendilerini yeniden üretmenin yollarını ararlar. Örneğin cihat, mustazaf, muvahhit, tağut, mazlum gibi kavramlar yerine günümüzde dinî gruplar tarafından demokrasi, çoğulculuk, özgürlük, sivil toplum, muhafazakâr, insan hakları, hukuk, sevgi gibi yeni kavramların dinî bir içeriğe kavuşturularak ön plana çıkarılması veya cihat kavramında olduğu gibi bu tür kavramlara yeni anlamlar yüklenilmesi bu arayışın önemli göstergeleridir. Günümüz Türkiye'sinde dinî cemaatlerin genelinde "karşıtlık vurgusu(nun) zayıfl(adı); mazlumluk, dışlanmışlık, Batı karşıtlığı(nın) artık eğreti dur(du)ğu⁴⁷" rahatlıkla görülebilmektedir. Haliyle bu durum cemaatlerin kullandığı dile de yansımaktadır.

SONUÇ

Dil sadece bir iletişim aracı değil, o aynı zamanda kendi içinde bir dünya görüşü taşıyan ve bu nedenle o dil dünyasında varlık sahnesine çıkan bireylere olay ve olguları değerlendirme çerçevesi sunan önemli bir unsurdur. Dil en az iki kişi arasında iletişim aracı olması bakımından da toplumsal niteliklidir. Bu nedenle toplumsal yapı ile sıkı bir ilişki içindedir. Bu ilişki karşılıklı bağımlılık ve etkileşim şeklinde cereyan etmektedir.

Her dilin içerisinde kullanıma bağlı olarak "özel dil" gelişir. Bu özel dillerden biri de kuşkusuz din dilidir. Bütün dinler içinde doğduğu dil dünyasında gerçeklik kazanır. Ancak din bu kültürel dünyayı kendi görüşü açısından yeniden inşa eder. Dil yoluyla kendi gerçekliğini daha güçlü kılar. İnsanın düşünce ve davranışlarını etkilemeyi amaçlayan din, dil aracılığı ile bilgi, anlam ve bilinç telkin eder. Dildeki bir takım kavramlara yeni anlamlar yükleyerek dili kendisi için kullanır. İnsan iki yaşam alanı içinde varlığını sürdürür. Bunlardan biri fiziksel çevredir ve diğeri de kültürün manevi alanıdır. Bu manevi dünya dil aracılığıyla inşa edilir. Din de kendi kutsal dünyasını dil üzerinden kurar. Geçmişte böyle olduğu gibi günümüzde de din, dili hakikati inşa aracı olarak kullanmaya devam etmektedir.

⁴⁶ Ralph Schroeder, Max Weber ve Kültür Sosyolojisi, çev. Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1996, s. 24

⁴⁷ Nilüfer Göle, "Ak Partinin Gücü Güçsüzlük Haline Geldi", Hürriyet Pazar, 1 Aralık 2013

Dil gerek biçim gerekse de içerik olarak farklı kullanım özelliğine sahiptir. Dilin farklı kullanımını sadece tarihsel değil aynı zaman dilimi içerisinde farklı alanlarda ve değişik yaşam biçimlerine sahip topluluklarda da kendisini göstermektedir. Buna bağlı olarak benzer şekilde din içerisinde oluşmuş farklı dinî grupların da kendine özgü bir dili, diğer bir ifadeyle kendine has din dili söz konusudur. Bu nedenle bir dini veya dinî bir grubu anlamak beraberinde o gruba hâkim olan dili bilmeyi ve anlamayı gerekli kılar.

Birçok faktöre bağlı olarak toplum değişir, toplumla birlikte dil de bu değişime ayak uydurarak değişir. Dil içerisinde özel bir kullanıma işaret eden din dili de değişir. Bundan dolayı dinî gruplar bir takım kavramlara yeni anlamlar yükleyerek kendilerini yeniden üretme çabasına girerler. Sosyolojik açıdan gerek dinî gruplar arasındaki değişimi analiz etmek ve anlamak ve gerekse toplum genelinde din algısındaki değişimi görebilmek için dilsel çözümler önem arz etmektedir. Dinî hayatın analizinde dil oldukça verimli bir alan teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- AYDIN, Mustafa, Bilgi Sosyolojisi, Açılım Kitap, İstanbul 2004.
- BAUDRİLLARD, Jean Simularklar ve Simülasyon, çev. Oğuz Adanır, Doğu-Batı Yayınları, Ankara 2006.
- BERGER, Peter L., Kutsal Şemsiye Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsuru, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005.
- BERGER, Peter L., Thomas Luckmann, The Social Construction of Reality, Penguin Books, London 1991.
- BOSTANCI, Naci, "Siyasetin Hakikat İnşacıları Olarak Dil", Muhafazakâr Düşünce, yıl: 2, sayı: 5, 2005.
- ÇINAR, Aliye, "Yaşayan Bir Varlık Olarak Dil", Muhafazakâr Düşünce, yıl: 2, sayı: 5, 2005.
- ÇOBAN, Barış, "Söylem, İdeoloji ve Eylem", içinde: Barış Çoban, Zeynep Özaslan(Hazırlayanlar), Söylem ve İdeoloji (Mitoloji, Din, İdeoloji), Su Yayınlar, İstanbul 2003.
- DAĞABAKAN, F. Öztürk, "Toplumdilbilimsel Bir Kavram Olarak Kadın-Erkek Dil Ayrımına Türkçe ve Almanca Açısından Bir Yaklaşım", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi (TAED), 47, Erzurum 2012.
- DARQUENNES, Jeroen, Wim Vandenbussche, "Language and religion as a sociolinguistic field of study: some introductory notes", International Yearbook of European Sociolinguistics, Sociolinguistica, 25/201
- DEMİREL, Demokan, "Max Weber'in Sosyoloji Kuramı" Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, cilt: 8/12, Ankara 2013.
- FAİRCLOUGH, Norman, "Dil ve İdeoloji", çev. B. Çoban, içinde: Barış Çoban, Zeynep Özaslan(Hazırlayanlar), Söylem ve İdeoloji (Mitoloji, Din, İdeoloji), Su Yayınlar, İstanbul 2003.
- FAİRCLOUGH, Norman, PhilGraham, "Eleştirel Söylem Çözümleyicisi Olarak Marx", çev. Z. Özaslan, B. Çoban, içinde: Barış Çoban, Zeynep Özaslan(Hazırlayanlar), Söylem ve İdeoloji (Mitoloji, Din, İdeoloji), Su Yayınlar, İstanbul 2003.
- GÖKBERK, Macit, Değişen Dünyada Dil, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.
- GÖLE, Nilüfer, "Ak Partinin Gücü Güçsüzlük Haline Geldi", Hürriyet Pazar, 1 Aralık 2013.
- KEANE, Webb, "Religious Language", Annual Review of Anthropology, Volume: 26(1997)
- KUVANCI, Cenan, Din Dili Dil Oyunu mu?, İz Yayıncılık, İstanbul 2002.

- KOÇ, Turan, Din Dili, İz Yayıncılık, İstanbul 2013.
- LAKOFF, George– Mark Johnson, Metaforlar(Hayat, Anlam ve Dil), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2005.
- MACİT, Nadim, Dünya Dil Sistemi ve Dini Söylem, Sarkaç Yayınları, Ankara 2010.
- MARDİN, Şerif, Bediüzzaman Said Nursi Olayı (Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim), İletişim Yayınları, İstanbul 2006.
- NASIR, Seyyid Hüseyin, Bilgi ve Kutsal, İz yayıncılık, çev. Yusuf Yazar, İstanbul 2012
- RİCEOUR, Paul, Yorum Teorisi: Söylem ve Artı Anlam, çev. G. Yavuz Demir, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2007.
- SCHROEDER, Ralph, Max Weber ve Kültür Sosyolojisi, çev. Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1996.
- SUBAŞI, Necdet, “Dil ve Din: Kimliğin Kadim Bileşenleri”, <http://www.necdetsubasi.com/index.php/makale/115-dvdin>, erişim: 04.01.2014
- ÖZDEMİR, Cevdet, “Kimlik ve Söylem”, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s: 2, yıl: 2001.
- WACH, Joachim, Din Sosyolojisi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.
- WİTTGENSTEİN, Ludwig, Felsefi Soruşturmalar, çev. Deniz Kanıt, Küyerel Yayınları, İstanbul 1998.
- YAZOĞLU, Ruhattin, “Dil-Kültür İlişkisi”, Muhafazakâr Düşünce, yıl: 2, sayı: 5, 2005.